

Heb ei fai, heb ei eni: 'Disgwrs' a Moeseg y Wladfa

Dr Huw L. Williams

Cyflwynwyd: 21 Ebrill 2023; Derbyniwyd: 29 Gorffennaf 2023

Crynodeb: Nodweddir y drafodaeth gyhoeddus ar-lein ddiweddar ynghylch y Wladfa gan duedd i gollfarnu'r gwladfawyr Cymreig ar sail foesol. Â'r erthygl hon i'r afael â'r tueddiad hwn gan bwysu a mesur sut, ac i ba raddau, y mae modd inni osod y Wladfa a'i phobl yn y fantol foesol. Rhoddir sylw manwl i ymdriniaethau Geraldine Lublin a Lucy Taylor â'r hanes, fel enghreifftiau o ddadansoddi ystyrion, amlhaenog sy'n llwyddo i gyfleu cymhlethdod a drysni'r sefyllfa. Wedi cynnig y braslun hwn, cymhwysir fframwaith moesegol Iris Marion Young i'r hanes, er mwyn amlygu ystyriaethau moesegol allweddol, sy'n dilyn ymgais Catherine Lu i gymhwyso'r un model 'cysylltiadau cymdeithasol' i hanes trefedigaethol Siapan. Cynigir rhai casgliadau cychwynol ynghylch yr hyn a amlygir.

Allweddeiriau: Y Wladfa, moeseg, trefedigaethu, Iris Marion Young, cyfryngau cymdeithasol.

Those without fault are yet to be born: the 'Discourse' and Ethics of Welsh Patagonia

Abstract: The recent online public discussion about Welsh Patagonia has been characterized by a tendency to condemn the settlers from Wales on moral grounds. This article takes on this debate, weighing up how, and to what extent, it is possible for us to place Y Wladfa and its people on the scales of morality. It gives detailed attention to the writing of Geraldine Lublin and Lucy Taylor on the history, as examples of reflective, multi-layered analysis that succeeds in conveying the complexity and difficulties of the situation. Having offered this outline, Iris Marion Young's ethical framework is applied to the history, in order to highlight key ethical considerations, following Catherine Lu's application of the same 'social connection' model to Japanese colonial history. Some initial conclusions are offered about what is revealed.

Key words: Welsh Patagonia, ethics, colonialism, Iris Marion Young, social media.

Ysgogiad yr erthygl hon yw'r drafodaeth gyhoeddus sydd wedi codi yn y blynyddoedd diwethaf yng Nghymru am y Wladfa, yn benodol y disgwrs ynghylch agweddau moesol ar ei hanes. Nodweddir y drafodaeth hon yn aml gan eiriau cecrus a cholffarnu, yn ogystal â diffyg ystyriaeth bwylllog o'r cwestiynau dyrys sy'n codi wrth ymdrin â'r hanes unigryw hwn. Un canlyniad penodol i'r drafodaeth hon yw gosodiadau a honiadau moesegol ysgubol, sy'n aml i'w gweld yn ddi-sail, ynghylch sefyllfa hanesyddol gymhleth a dyrys iawn. Yn y lle cyntaf, ymateb y mae'r erthygl hon i'r tueddiad hwn ac i'r angen am drafodaeth ystyrlon ar y materion hyn. Ymgais gychwynnol a phetrusgar ydyw, sy'n ceisio amlygu'r cymhlethdodau sy'n codi, gan ddangos sut y mae asesiad moesegol syml yn amhosib. Awgrymir rhai atebion gofalus ynghylch pa fath o honiadau moesegol sy'n addas, ac yn wir, cyfyd y cwestiwn a yw casgliadau cedyrn hyd yn oed yn bosib yn y cyd-destun hwn.

Er mwyn gwneud hyn, mae'r erthygl yn gyntaf yn cyflwyno'n fras natur broblemus y drafodaeth a geir, gan adnabod rhai o'r cwestiynau sy'n codi. Yn yr ail adran, ceir trafodaeth fanwl ar hanes y bennod honno sy'n derbyn sylw arbennig, sef y gwladychu gwreiddiol, a'r berthynas rhwng y Cymry a'r brodorion, y bobloedd Tehuelche a Mapuche. Bwriad y drafodaeth hon, trwy gyfeirio at waith Geraldine Lublin a Lucy Taylor, yw amlygu natur gymhleth ac amwys y gwladychu a chynnig darlun gweddol fanwl o'r ffactorau hanesyddol, empirig, y mae angen eu cloriannu wrth ystyried materion moesegol. Yn y drydedd adran wedyn, yr amcan yw troi at athroniaeth wleidyddol ryngwladol a thrafodaethau o fewn y maes er mwyn bwrw goleuni ar agweddau moesegol ar hanes y Wladfa. Rhoddir sylw i waith Iris Marion Young a Catherine Lu yn arbennig, gan ddadlau bod eu gwaith hwy – sy'n cwmpasu syniadau am yr hyn a elwir yn anghyfiawnder strwythurol – yn cynnig fframwaith addas ar gyfer cloriannu cwestiynau moesegol ynghylch sefydlu'r Wladfa. Ar y cyfan, awgrymir bod angen gofal mawr wrth ddod i unrhyw ddedfryd ar foesoldeb Cymry Patagonia, ac yn ysbryd fframwaith Young yn arbennig, dadleuir y dylid yn hytrach osod pwyslais ar ein gweithredoedd cyfoes, gan edrych tua'r dyfodol. Drwy ddefnyddio'r fframwaith hwn, awgrymir bod pwysu a mesur agweddau moesegol ar y gwladychu yn bosib, ond ei bod yn amwys p'un a oedd gweithredoedd y rhan fwyaf o'r gwladychwyr yn fwy anfoesol, mewn ystyr cyffredinol, nag ymddygiad y mwyafrif ohonom ni yn y Gymru gyfoes. Heb ei fai, heb eni, chwedl yr hen ddihareb.

Ceisir yma felly gynnig cyfraniad newydd ar ddwy wedd. O ran y wedd gyntaf, mae pwyslais yr erthygl ar ehangu'r llenyddiaeth academiaidd a geir ar y Wladfa trwy roi sylw teilwng i gwestiynau moesegol mewn modd uniongyrchol. Prin yw'r ffocws ecblyg felly ar yr hanes o safbwynt athroniaeth foesol, neu Foesege – er bod ysgrifau Lublin, Taylor ac eraill yn gyforiog o gynnwys sy'n cynnig man cychwyn ar gyfer ymateb i'r cwestiynau moesegol sy'n codi. Ail wedd y cyfraniad hwn yw ymyrraeth ym maes athroniaeth wleidyddol ac astudiaethau normadol o du gwleidyddiaeth ryngwladol, gyda thrafodaeth sy'n codi cwestiynau ac ystyriaethau heriol a newydd, trwy gyfeirio at hanes unigryw nad yw wedi derbyn unrhyw sylw yn y meysydd hynny.

Ailystyried y Wladfa

Yn ail hanner 2020, sbardunwyd trafodaeth gyhoeddus ar y Wladfa ar-lein. Yn ystod y cyfnod hwn, cyhoeddwyd o leiaf dair erthygl a oedd yn codi cwestiynau ynghylch y modd y dylid ymagweddu tuag at y Wladfa,¹ gan gynnwys materion digon dyrys yn ymwneud â'r modd yr ydym yn cofio glanio'r *Mimosa* ym 1865 a sut y dylem ddeall y gwladychu. Ysgogwyd yr erthygl gyntaf ar BBC Cymru Fyw gan y ffaith bod enillydd Gwobr John Davies y Coleg Cymraeg Cenedlaethol wedi cyflwyno traethawd ar y pwnc, tra bo dau ddarn ar y wefan Nation.Cymru yn gweu stori'r Wladfa i'r naratif ar-lein am brotestiadau Black Lives Matter, yn dilyn llofruddio George Floyd.

Ymhlith y cwestiynau anodd iawn sy'n codi yn yr erthyglau hyn y mae honiadau nad yw'r Cymry, nac ychwaith Gymry Patagonia, wedi rhoi digon o sylw i'r agweddau dadleuol ar y Wladfa. Yn arbennig, cyfyd yr awgrym fod ffawd y bobloedd frodorol wedi ei hanghofio neu ei hanwybyddu, ac nad oes cydnabyddiaeth ddigonol o gyfraniad y Cymry at ddadleoliad a dioddefaint y boblogaeth honno. Ceir hefyd osodiadau cedyrn ynghylch statws y Wladfa fel rhanbarth a oedd yn rhan o drefedigaethu ehangach y cyfnod, a oedd mor nodweddiadol o oes yr Ymerodraeth – a'r honiad na ddylem geisio dehongli'r gwladychu hwn fel prosiect o natur eithriadol. Ceir wedyn honiadau i'r gwrthwyneb, sef bod y Wladfa wedi ei chreu a'i sefydlu ar delerau nad oeddynt yn difriö'r bobloedd frodorol, a hynny mewn cyd-destun a ategai'r dehongliad hanesyddol cyffredin o berthynas gyfeillgar rhwng y Cymry a'r brodorion.

Dyma faterion digon anodd a chymhleth, felly, nad oes modd mewn gwirionedd wneud cyfiawnder â hwy o fewn yr ychydig eiriau a gynnigir gan ddarnau ar-lein, os oes modd gwneud cyfiawnder â'r cymhlethdod o gwbl o ran hynny. Ac eto, er bod y darnau hyn yn weddol ddiflewyn-ar-dafod, llwyddant ar y cyfan i gyflwyno'r holl drafodaeth mewn modd sy'n arddangos parch a chymedroldeb. Fodd bynnag, gwahanol iawn yw cywair pethau wrth i'r drafodaeth lifo i brif ffrwd y cyfryngau cymdeithasol. Yn y cyswllt hwn, bu'r 'disgwrs' ar y Wladfa – term y mae gwybodusion Twitter yn ei ddefnyddio mewn modd hunanymwybodol i ddisgrifio'r synio a'r ystumio ar-lein – yn nodweddiadol o dueddiadau ehangach y gyhoeddfa ddigidol hon. Yn wir, tuedd y platfform yw cymell, cynnal a hyrwyddo cynnen a gogan, oherwydd bod marchnad mor barod ar gyfer llid neu ddigofaint moesol;² dyma sy'n dwyn sylw ac amser defnyddwyr, sydd yn eu tro yn bwydo bwystfil cyfalaf a'r angen am elw, sef wrth gwrs y grym pennaf o ystyried seiliau'r adeiladwaith algorithmig. Hynny yw, er gwaetha'r potensial cadarnhaol sydd i blatfformau newydd o safbwynt hyrwyddo rhannu gwybodaeth, cymhelliant elw sydd drechaf, a dyna sy'n annog

¹ BBC Cymru Fyw, 'Ydy hanes mudo'r Cymry i Batagonia yn anghyflawn?', 5 Awst 2020, <https://www.bbc.co.uk/cymrufyw/53634793>; Johnson, I., 'We shouldn't romanticise the actions of the Welsh who colonised Patagonia', Nation.Cymru, 19 Tachwedd 2020, <https://nation.cymru/opinion/we-shouldnt-romanticise-the-actions-of-the-welsh-who-colonised-patagonia/>; Mac Burney Jones, G., 'Why the Wladfa in Patagonia shouldn't be labelled a colonialist venture', Nation.Cymru, 1 Rhagfyr 2020, <https://nation.cymru/opinion/why-the-wladfa-in-patagonia-shouldnt-be-labelled-colonialist-venture/>.

² Brady, W. J., et al. (2021), 'How social learning amplifies moral outrage expression in online social networks', *Science Advances*, 7(33), Awst.

ymddygiad nad yw'n ystyried lles cymdeithasol cyffredinol, ac sy'n aml yn milwrio yn erbyn trafodaethau ystyrlon a chymedrol ar gwestiynau moesegol hanesyddol dyrys.³

Nid oes unrhyw fodd sicrhau trafodaeth ar y Wladfa ar delerau'r Wladfa dan yr amodau hyn, nac mewn modd sy'n caniatáu'r trafodaethau dyrys a'r ystyriaethau cymhleth y mae'r cwestiynau hyn yn eu haeddu. Ymhellach, y mae angen dianc rhag y trafodaethau hyn er mwyn sicrhau unrhyw fath o obaith i weithredu er gwell, yn enwedig pan fo tueddiadau cyffredinol y disgwrs yn ategu 'cyfalafiaeth gyfathrebol'⁴ – gan danseilio cyfleoedd ac effeithlonrwydd gwleidyddol y lliaws yn hytrach na'i herio. Yn yr adran nesaf, trown at ymdrechion academiaidd i ddeall natur y Wladfa, sy'n astudio a dadansoddi'r hanes mewn modd pwylllog a sylweddol, ac sydd yn hynny o beth yn cynnig man cychwyn addas ar gyfer pwyso a mesur lle moesoldeb o fewn y drafodaeth a sut, os o gwbl, y mae modd didoli cyfrifoldeb moesol yn achos y Wladfa, sef thema greiddiol yr ysgrif hon.

Y Wladfa yn ei chyd-destun

Mae Geraldine Lublin, yn ei dadansoddiad o'r Wladfa, yn cynnig cwestiwn gogleisiol yn nheitl erthygl ganddi: 'gwladychu heb drefedigaethu?'⁵ Yr hyn sydd yr un mor arwyddocaol â'r teitl yw'r ffaith nad yw hi mewn gwirionedd yn ceisio ateb y cwestiwn – oblegid nid dyna yw byrdwn ei gwaith. Codi, nid gofyn y cwestiwn y mae Lublin, mewn gwirionedd, a hynny mae'n debyg er mwyn fframio ei dadansoddiad mewn modd sy'n awgrymu amwysedd

³ Ceir dadansoddiad bachog o'r diwylliant sy'n ffynnu ar-lein, ac ar Twitter yn arbennig, gan y beirniad diwylliannol adnabyddus Mark Fisher (Fisher, M. (2013), 'Exiting the Vampire Castle', *openDemocracy*, <https://www.opendemocracy.net/en/opendemocracyuk/exiting-vampire-castle/>; cyrchwyd: 16 Medi 2022). Dyma ymgais i ddadansoddi'n fanylach yr hyn sydd wrth wraidd y 'diwylliant dileu' (*cancel culture*). Fisher oedd awdur y testun adnabyddus *Capitalist Realism: Is There No Alternative?* (2009) – sef dadansoddiad o'r gymdeithas neoryddfrydol gyfalafol hwyr – a chymhellant ei ddadansoddiad yn rhannol yw'r niwed y mae Twitter wedi ei achosi i'r chwith wleidyddol. Ysgrifennwyd yr erthygl bron i ddegawd yn ôl, ond mae'r dadansoddiad o'r cyfeiliorni sy'n digwydd i'r chwith yn gyffredinol yn berthnasol i'r math o drafodaethau ciaidd sydd wedi nodweddu Twitter, ac sy'n cynrychioli agweddau mwyaf eithafol y disgwrs. Mae un 'cyfluniad' yn benodol sy'n gyfrifol am y sefyllfa sydd ohoni, sef yr hyn a eilw'n Gastell y Fampirod (*The Vampires' Castle*) ac a ddisgrifia fel 'This priesthood of bad conscience, this nest of pious guilt-mongers'. Dyma endid sy'n arbenigo mewn 'propagating guilt. It is driven by a priest's desire to excommunicate and condemn, an academic-pedant's desire to be the first to be seen to spot a mistake, and a hipster's desire to be one of the in-crowd.' Os ydych am wrthwynebu, y mae perygl enbyd, oherwydd bydd yr ymdrech yn ymddangos fel condemniad o'r hyn yr honnir ei fod yn cynrychioli brwydr(au) yn erbyn hiliaeth, rhywiaeth, ac yn y blaen. Y gwirionedd, fodd bynnag, yw nad mynegiant go iawn o'r brwydrau hyn a geir gan y Castell – yn hytrach, adfeddiant ydyw gan y *bourgeoisie* rhyddfrydol sy'n llurgunio'r ymgyrchoedd hyn.

⁴ 'Communicative capitalism designates that form of late capitalism in which values heralded as central to democracy take material form in networked communications technologies (...) Ideals of access, inclusion, discussion and participation come to be realized in and through expansions, intensifications and interconnections of global telecommunications. But instead of leading to more equitable distributions of wealth and influence, instead of enabling the emergence of a richer variety in modes of living and practices of freedom, the deluge of screens and spectacles undermines political opportunity and efficacy for most of the world's peoples.' Dean, J. (2005), 'Communicative capitalism: Circulation and the foreclosure of politics', *Cultural Politics*, 1(1), 51–74 (55).

⁵ Lublin, G. (2009), 'Y Wladfa: gwladychu heb drefedigaethu?', *Gwerddon*, 4, 8–23.

sefyllfa'r Wladfa, a chymhlethdod unrhyw ymgais i'w dadansoddi, a'n llywio ni i gyfeiriad ceisio pwysu a mesur yr hanes mewn modd beirniadol a hunanymwybodol. Nid ei bwriad yw dadlennu'r ateb 'cywir' ar y mater, a thrwy hynny osod y sail er mwyn collfarnu neu ddathlu. Nid y bwriad chwaith yw cynnig sail er mwyn i eraill ei wneud.

Yn hytrach, ceir yma ddadansoddiad ac iddo gryn grebwyll, trwy ddefnydd o gysyniadau o'r traddodiad ôl-drefedigaethol. Yn ganolog i'r ddadl y mae'r portread o Gymry Patagonia fel pobl sydd mewn safle trothwyol, yn yr ystyr nad oes modd eu cyflwyno mewn unrhyw fodd categorig yn ôl y dulliau cyfarwydd, ond bod modd eu deall a'u gwerthfawrogi mewn gwirionedd yn ôl mwy nag un safbwynt, gan ddibynnu ar y pwnc dan sylw a man cychwyn y drafodaeth. Y mae deuliaeth eu sefyllfa'n amlwg o'r cychwyn cyntaf yn y modd y deallid y Cymry gan y wladwriaeth Archentaidd, mewn gwrthgyferbyniad â'u hunanddealltwriaeth. 'Sacsoniaid' neu hyd yn oed 'Ingleses' (Saeson) oeddynt hwy yng ngolwg cyfran sylweddol o lywodraethwyr yr Ariannin, ac yn rhinwedd hynny, roedd drws y Weriniaeth ar agor iddynt. Byddai dyfodiad y Cymry'n 'cryfhau lleng gwareiddiad yn y frwydr yn erbyn barbariaeth'.⁶ Roedd Cymry Patagonia wrth gwrs yn eu hystyried eu hunain yn genedl ar wahân, ac yn fwy na hynny, yn genedl ar ffo, a oedd yn bwriadu dianc rhag gormes yr 'Ingleses' a'r wladwriaeth Brydeinig. Yn y gwahaniaeth sylfaenol hwn y mae holl gymhlethdod a drysni y Wladfa i'w gweld.

Mae *Llawlyfr y Wladychfa Gymreig*,⁷ y testun enwog hwnnw gan Hugh Hughes (Cadfan Gwynedd), sy'n gosod sail i'r Fenter Fawr, yn dyst i'r ffaith bod y Cymry yn bur ymwybodol o'u 'trothwyoldeb', wrth iddo fyfyrto ar y modd y mae gwareiddiad y Gorllewin wedi traethu am y brodorion, yn yr un modd ag y bu i'r Saeson ddeall a disgrifio'r Cymry:

Nid ydys heb wybod mai y syniad yn mhlith y cyffredin am Patagonia ydoedd mai anialwch gwag erchyll ydyw, a heidiau o hanner bwystfilod yn gwibio ar hyd-ddi i ladd a dinistrio pob peth. Ond erbyn dyfod i oedran barn ac ymchwiliad, canfyddir nad oedd pob peth a ddysgid yn yr ysgol yn gywir (...) Adgofied y darlennydd am y syniadau rhyfedd a draethid iddo am hanes y Cymry yn ei wersi yn Hanes Lloegr, – y modd y darlunnid hwy yn anwariaid noethion a chreulawn, cyn iddynt hwy y Saeson bondigrybwyll, ddod i bwyo 'gwareiddiad' iddyn.⁸

Yn wir, mae Lublin yn gwneud defnydd o fwy nag un cysyniad o faes ôl-drefedigaethedd er mwyn adnabod a dadansoddi dulliau o feddwl y Cymry a'u sefyllfa'n gyffredinol. Cyfeiria at gymysgrywiaeth ddiwylliannol ffiniol (*interstitial cultural hybridity*), er enghraifft, er mwyn disgrifio sut y mae Cymry Patagonia ar brydiau fel petaent yn rhannol ddiosg eu gwynder ac yn cael eu lleoli fel brodorion.⁹ Ac eto, mae Lublin yr un mor awyddus i nodi'r

⁶ Ibid., 10.

⁷ Hughes, H. ('Cadfan Gwynedd') (1861), *Llawlyfr y Wladychfa Gymreig* (Llynlleifiad: Lewis Jones).

⁸ Hughes, H. ('Cadfan Gwynedd') yn Lublin, 'Y Wladfa', 13.

⁹ Ceir trafodaeth ddiddorol gan Simon Brooks ar duedd y Cymry i'w lleoli eu hunain yn y modd hwn

amheuon sy'n codi o ddadansoddi'r Cymry yn y cyswllt hwn o safbwynt ôl-drefedigaethol syml, o gydnabod eu rôl wrth hawlio tiroedd y brodorion, a hynny gyda chefnogaeth grym y wladwriaeth drefedigaethol. Hefyd, er eu sefyllfa fel pobl wyn 'waraidd', mae agweddau diddorol i'w canfod o ddadansoddi profiad y Cymry o gyfanheddu yn Chubut fel un a oedd yn wahanol i eiddo gwladychwyr eraill, gan gydnabod natur wahanol y 'fenter' fel un wrthdrefedigaethol yn erbyn y wladwriaeth Brydeinig.

Mae trothwyoldeb y Cymry yn cael ei amlygu eto gan Lublin wrth drafod y modd yr addaswyd y term 'Y Wladychfa' yn 'Y Wladfa', sydd ynddo'i hun yn awgrymu hunanymwybyddiaeth ar ran y Cymry a'u dyhead i wahaniaethu rhwng y 'Fenter Fawr' a threfedigaethu 'arferol'. Yn sicr, nid yw'r ymraniad traddodiadol rhwng gwladychwyr grymus a dioddefwyr truenus yn gwneud fawr o synnwyr yn y cyd-destun hwn. Y berthynas rhwng y Cymry a'r brodorion sy'n dwyn sylw arbennig Lublin, ac yn wir, yn yr ymwneud hwn y daw'r agweddau mwyaf dyrys a deublyg i'r wyneb. Tra bo'r Cymry yn ymddangos yn eiddgar i sefydlu cyfeillgarwch, i barchu'r brodorion a'u hiawnderau a'u harferion, ac i fyw mewn cytgod â 'Brodyr yr Anialwch', maent ar yr un pryd yn arddangos tueddiad i genhadu (yr hyn y mae Lublin yn ei ddisgrifio fel yr *Orientalism* y mae Edward Said yn enwog am ei drafod)¹⁰ sydd yn ei hanfod yn arallu'r sawl nad yw o'r Gorllewin, trwy ragdybiaethau a throsiadau sy'n awgrymu eu natur ecsotig, afreolus.

Mae'r berthynas yn un sy'n gyforiog o ddiddordeb, potensial a phositifrwydd hyd yn oed, ond y mae'n amhosib ei gwerthfawrogi heb gydnabyddiaeth o'r strwythurau grymus ehangach, nad oedd gan y Cymry na'r brodorion fawr o ddylanwad arnynt. Yn wir, pan roddir rhesymeg y wladwriaeth Archentaidd ynghylch y 'fenter' ar waith maes o law, a Phatagonia'n cael ei chymathu'n drwyadl o'i mewn, mae'n amlygu mewn modd cyfochrog debygrwydd rhwng y ddwy boblogaeth yn eu diymadferthedd yn wyneb grym – a'u harwahanrwydd fel pobloedd wyn a brown. Yn y cyswllt hwn, mae gwaith Lucy Taylor yn ddadlennol, wrth iddi hi ymchwilio i agweddau amryfal ar Fenter y Wladfa a'u cloriannu.

Yn arbennig, ceir ymgais ganddi i'w gosod yn ei chyd-destun rhyngwladol, ac mewn perthynas â strwythurau cyfalafol-imperialaidd y cyfnod. Y mae hithau hefyd yn pwysleisio amwysedd y sefyllfa ac yn arbennig berthynas led unigryw y Cymry a'r brodorion, ond ar yr un pryd, mae'n ymdrechu i ddadansoddi mewn dull amhleidiol sy'n osgoi'r hyn y mae Lublin yn ei ddisgrifio fel y 'delfrydu a'r rhamantu'.¹¹ Mae rhan y Cymry fel elfen o system drefedigaethol y bedwaredd ganrif ar bymtheg yn ddiymwad yn nhyb Taylor, yng ngŵydd y ffaith bod yr Archentwyr wedi rhoi tiroedd iddynt (nad oeddynt yn berchen iddynt) gyda'r nod o fewnblannu pobloedd 'wâr' yn y rhan hon o'r cyfandir. Yn yr ystyr hwn, meddir,

yn y cyd-destun trefedigaethol, gan ddadansoddi'n arbennig ymagweddau o'r math hwn gan Eluned Morgan, yng nghyd-destun perthynas Cymry'r Wladfa â'r bobl Tehuelche: Brooks, S. (2021), *Hanes Cymry: Lleiafrifoedd Ethnig a'r Gwareiddiad Cymraeg* (Caerdydd: Gwasg Prifysgol Cymru), tt. 246–50.

¹⁰ Lublin, 'Y Wladfa', 18.

¹¹ Ibid., 23. Ceir cyfeiriad at rôl y cyfryngau torfol yng Nghymru wrth hybu'r duedd hon gan Rees, I. W. (2021), 'The Welsh in Diaspora: Patagonia', yn Morgan, W. J. a Bowie, F. (goln), *Social Anthropologies of the Welsh: Past and Present* (Canon Pyon: Sean Kingston Publishing), tt. 123–44 (t. 124).

‘the Welsh both embodied and enacted the Argentina’s [*sic*] colonising-civilising project’.¹² Trefedigaethu a wnaeth y Wladfa’n bosib felly.

Ac eto, mae’r elfen drothwyol sy’n ganolog i ddadansoddiad Lublin i’w gweld ymhlyg yng ngwaith Taylor yma, gan ei bod hithau’n dadlau hefyd nad yw theori drefedigaethol wladychol (*settler colonial theory*), a’r berthynas ddeuaidd y mae’n ei hawgrymu rhwng y gwladychwr a’r sawl sydd wedi’i wladychu, yn cynnig safbwynt addas er mwyn dadansoddi’r sefyllfa. Cyfyd y pwyntiau sylfaenol bod y Wladfa’n ganlyniad i drefedigaethu yng Nghymru, bod y Cymry wedi dibynnu ar y brodorion yn hytrach na’u meddiannu, wedi parchu eu hymreolaeth mewn rhai ystyron, ac wedi ceisio eu hamddiffyn yn erbyn y wladwriaeth Archentaidd, a oedd yn y pen draw wedi gwastrodi ymgais y gwladfawyr i greu Cymru newydd, a’u cymathu trwy rym a thrwy ormesu eu hiaith.

Dengys y sefyllfa hon felly amcanion cyfunol y brodorion a’r gwladfawyr, a’r cysylltiadau rhyngddynt, a’r posibilrwydd bod y Cymry fel gwladychwyr yn cael eu trefedigaethu yn yr Ariannin yn ogystal ag yng Nghymru. Yn fy nhyb i, mae pwyslais y ddwy gymuned ar gydraddoldeb eu gwerth sylfaenol, yr hyn y cyfeiria Taylor ato fel ‘equality of worth’, yn arbennig o bwysig; dyma sylfaen i berthynas, ys dywed Taylor, ‘that the usual racial hierarchies of nineteenth century imperialism cannot envisage’.¹³ Ac eto, rhydd Taylor sylw i’r modd y mae’r Cymry yn awgrymu israddoldeb y brodorion yn eu diffyg Cristnogaeth ac i’w tuedd i efelychu hierarchaeth hiliol a geowleidyddol y cyfnod, sy’n dwyn i gof awgrym Lublin o’r Orientaliaeth sy’n siapio eu hagweddu. Mae Taylor yn dilyn Lublin hefyd yn y modd y mae’n awgrymu bod elfen hunanymwybodol i agwedd y Cymry tuag at y ddeinameg, a’u bod hwythau yn deall y cyfyng-gyngor normadol yr oedd y Fenter yn ei ymgorffori. Cyfeiria Taylor at drafodaethau Michael D. Jones, a’i ymgais i gyfiawnhau’r Wladfa, trwy awgrymu mai ffenomen naturiol oedd mudo (nid trefedigaethu) o fewn cyfraith Duw, ac mai’r hyn a oedd o bwys moesol oedd natur y cyfanheddu yr oedd y mudo hwn yn esgor arno. Mae’r syniad hwn o drefedigaethu fel mynegiant o’r drefn, ac agwedd Michael D. Jones ac eraill mai ansawdd y gweithredoedd o fewn y drefn hon oedd yn cyfrif, yn un sy’n berthnasol i gysyniadau a drafodir yn yr adrannau nesaf. Byddai cyfanheddu doeth, trefnus ac effeithlon yn weithred foesol. Dyma yr oedd poblogaethau yn ei wneud, a bwriad y Cymry oedd ei wneud yn y modd mwyaf cyfiawn posib.

Wrth ystyried y pwyntiau niferus y mae Taylor yn eu codi, ceir achos cryf dros ddadansoddi cyfnod y cyfanheddu yn gronolegol, sef canolbwyntio ar ugain mlynedd gyntaf y Wladfa, ac yna’r cyfnod dilynol wedi ‘Concwest yr Anialwch’. Yn wir, mae’r cyfnod cynnar yn amlygu’r potensial a oedd i drefn newydd o gyd-fyw rhwng gwladfawyr a brodorion, sy’n gyforiog o’r posibiliadau y mae cwestiwn Lublin yn cyfeirio atynt – sef y syniad o wladychu heb drefedigaethu. Y mae’r cyfnod dilynol yn arddangos mewn modd cignoeth a chreulon sut yr oedd hyn yn freuddwyd gwrrach o fewn y system imperialaidd fyd-eang, ac yn dangos nad

¹² Taylor, L. (2017), ‘Welsh–Indigenous Relationships in Nineteenth Century Patagonia: “Friendship” and the Coloniality of Power’, *Journal of Latin American Studies*, 49(1), 143–68 (150).

¹³ Taylor, L. (2019), ‘The Welsh Way of Colonisation in Patagonia: The International Politics of Moral Superiority’, *The Journal of Imperial and Commonwealth History*, 47(6), 1073–99 (1082).

oes modd datgysylltu ymdrechion y Cymry ym Mhatagonia oddi wrth ddeinameg ehangach a phroblematig trefedigaethu.

Un o'r ymadroddion sy'n cyfleu'r modd y mae'r berthynas rhwng y Cymry a'r brodorion yn cael ei chofio yw 'brodyr yr anialwch' – un sy'n awgrymu cyd-fyw teuluol, cariadus hyd yn oed. Eto, er nad yw Taylor yn caniatáu inni ymgolli'n llwyr yn rhamantiaeth y syniad, wrth ein hatgoffa o ddylanwad y strwythurau ideolegol cefndirol, mae'n cydnabod y cyferbyniad rhwng hyn a'r berthynas drefedigaethol arferol: 'These stories of merry neighbours, while laden with condescension, offer a preferable contrast to experiences of exploitation, massacre and imprisonment, and it seems that the indigenous [people] also appreciated this contrast in treatment.'¹⁴

Rydym eisoes wedi cyfeirio at elfennau o'r agwedd normadol a oedd yn fan cychwyn i'r Cymry o ran eu hymwneud â'r brodorion, ac mae Taylor yn awgrymu dwy wedd benodol i'r agwedd hon. Mae'r gyntaf yn deillio'n uniongyrchol o Gristnogaeth anghydfurfiol y Cymry, a'r modd y byddai'r bydolwg crefyddol hwn yn gosod y meini prawf moesol ar gyfer y Fenter Fawr. Yr ail wedd yw'r modd yr oedd rhagdybiaethau anghydfurfiol – yn arbennig y cysyniad o gyfiawnder – yn cyflyru arfer beunyddiol y Cymry. Yn wir, mae cyfiawnder yn sefyll uwchlaw pob perthynas hierarchaidd; 'worldly rankings based on might or wealth,' meddai, 'are rendered irrelevant by inner qualities like spiritual striving and righteous moral judgement' o eiddo'r Cymry.¹⁵ Ymhellach, 'A second aspect of righteousness is also important; Christian love, in the form of pity, charity, forgiveness, mercy and generosity',¹⁶ ond fel yr awgrymwyd ynghynt, gallasai'r agwedd hon ar gariad gael ei mynegi mewn modd a oedd yn pwysleisio tosturi, i'r graddau ei bod yn ategu'r hierarchaeth yr oedd y Cymry am ei hosgoi ar y cyfan.

Eto, yr hyn sydd fwyaf diddorol yng nghyd-destun yr ugain mlynedd gyntaf weddol ddigynnwrf o ran y berthynas rhwng 'brodyr yr anialwch' – pan nad oedd y wladwriaeth mewn gwirionedd yn ymyrryd yn eu bywydau, a phan oedd rhyddid i'r ddwy boblogaeth gyd-fyw – yw'r ffaith bod y Cymry yn ymgyrraedd at yr Iwtopia yr oeddynt wedi ei dychmygu, a bod y brodorion, yn ôl pob tebyg, yn gymharol fodlon wrth fanteisio ar y cysylltiadau newydd hyn. Ys dywed Taylor, 'This is precisely the spirit of hope in which the Welsh elite imagined the Patagonian colony as a utopian space, an "empty" place in which subordination might be thrown off and new social relations created.'¹⁷

Ymhellach, dadleua Taylor,

at this point indigenous people were not simply victims of capitalism but were willing participants, able to call their own terms (if not always to get them). The powerful, as yet unchallenged, position of freedom that the

¹⁴ Taylor, 'Welsh-Indigenous Relationships', 153.

¹⁵ Taylor, 'The Welsh Way of Colonisation', 1078.

¹⁶ Ibid., 1079.

¹⁷ Taylor, 'Welsh-Indigenous Relationships', 160.

indigenous communities enjoyed thus allowed them to enter relations with the Welsh from a position of relative strength.¹⁸

Yn ogystal, mae cydraddoldeb yng 'ngwerth' y bobloedd, a'r parch a fodolai rhyngddynt, wedi ffynnu oherwydd diymadferthedd y Cymry yn y dyddiau cynnar, a'u hedmygedd o alluoedd arbennig y brodorion a'u harweinwyr: '[their] admiration for the hunting skills of the Tehuelche marks a space in their relationship in which the familiar racial/civilisational power relations are upended and different kinds of knowledge and capacity (...) are valued.'¹⁹ Yn wir, mae rhywbeth hynod iawn am y darlun hwn a'r cyfnod byr o amser pan oedd y bobloedd hyn yn gallu byw y tu hwnt, fel petai, i strwythurau llywodraethiant imperialaidd y dydd. Meddai Taylor, 'The open plains were a place which eroded the hierarchies of global coloniality replacing this with the hospitalities of survival and camaraderie in the wide, wild landscape.' Mae rhywun yn cael ei atgoffa o ddadleuon Hardt a Negri ynghylch 'ymerodraeth' cyfalafiaeth a'r ffaith nad oes modd bellach bod 'y tu allan' i'r ymerodraeth honno.²⁰ Er bod yr ugain mlynedd hynny wedi bod yn ddigon real o safbwynt bywydau beunyddiol trigolion Dyffryn Camwy, rhith oedd y syniad bod hyn yn adeiladu rhyw fath o drefn amgen barhaol.

Daeth y cyfan i ben gyda Choncwest yr Anialwch. Dyma'r wladwriaeth Archentaidd yn gweithredu er mwyn dwyn i ben y broses o gyfanheddu'r diriogaeth gyfan a oedd, hyd at hynny, wedi bodoli o fewn ei ffiniau mewn egwyddor yn unig. Roedd yn ymgyrch ddiostur, gïaidd a threisgar, a arweiniodd at ladd, disodli a charcharu'r boblogaeth frodorol. Roedd yn ddigwyddiad a oedd mewn termau theoretig yn galw am 'the ordering of Patagonian society into the binaried mode of civilisation/barbarism'.²¹ I bob pwrpas, dyma orffen yr hyn a oedd i fod yn rhan o swyddogaeth y Cymry wrth sefydlu'r Wladfa, sef gwareiddio'r wlad. Yn y cyd-destun hwn, ategwyd eto'r drefn hierarchaidd hiliol, fyd-eang, a thra bu'r Cymry a'r brodorion yn frodyr yr anialwch, roedd un brawd bellach wedi ei ddedfrydu i ormes am oes, tra bu gan y llall y cyfle i'w achub ei hun trwy ddod yn Archentwr da (cyfle nas cymerwyd o reidrwydd, ond o leiaf yr oedd y cynnig yno): 'As this example indicates, the arrival of the Conquest of the Desert forced the Welsh to take the final step of the journey away from ambiguity, over the boundary to become a member of the modern Argentine nation, tagged with civilisation and progress; the Welshman can walk by while the indigenous man is encaged.'²²

Gwelwyd gwrthsafiad gan y Cymry: plediodd Lewis Jones, arweinydd ymarferol y Wladfa, achos y brodorion gan roi cais gerbron yr awdurdodau Archentaidd i ymatal rhag lladd. Ond hyd yn oed pe byddent yn dymuno, nid oedd ganddynt y grym milwrol i geisio sefyll yn y ffordd. Gwrthsafodd yr arweinwyr hefyd ymgais y wladwriaeth Archentaidd i'w

¹⁸ Ibid., 157.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Hardt, M. a Negri, A. (2000), *Empire* (Harvard: Harvard University Press).

²¹ Taylor, 'Welsh-Indigenous Relationships', 162.

²² Ibid., 165.

cymathu, gan wrthod dychwelyd data yr oedd y wladwriaeth yn gofyn amdanynt. Ond eto, ofer fu'r ymdrechion hyn wrth iddynt gael eu rhoi yn y carchar.²³ Ymhen tipyn felly, wynebai'r Cymry yr un ffawd o 'drefedigaethu' mewnlol ag yr oeddynt wedi dianc rhagddi ym Mhrydain. Gyda synnwyr trannoeth, gellid dweud bod hyn yn drasiedi i'r Cymry, oblegid yr oedd i bob pwrpas yn chwalu'r freuddwyd o Iwtopia Gymraeg o oedd, yn ôl Michael D. Jones, yn cynnig yr unig ffordd o sicrhau parhad a ffyniant i'r iaith. Ond go brin y gellir cymharu hyn â'r dioddefaint a fyddai'n wynebu'r brodorion brown. Roedd diymadferthedd y Cymry, y tro hwn yn wyneb y wladwriaeth Archentaidd, yn arddangos pa mor fregus yr oedd y setliad gynt, realiti'r grymoedd a oedd am benderfynu eu ffawd yn y pen draw, a'r amhosibilrwydd o sefydlu trefn o'r newydd 'y tu allan' i ymerodraeth. Medd Taylor, 'It points to the fragility of ambiguous relations when faced by the juggernaut of capitalist modernity, exposing their incapacity then, and now, to smooth over the injustices of colonial relations.'²⁴

At ei gilydd felly, yr hyn y mae ymchwil Lublin a Taylor yn ei gyfleu yn fwy na dim yw cymhlethdod a drysni hanes y Wladfa, ac yn arbennig yr agweddau amlhaenog o ran sefyllfa Cymry Patagonia nad yw'n hawdd, neu nad yw'n bosib hyd yn oed, eu cloriannu yn ôl y categorïau traddodiadol. Maent hefyd ar y cyfan yn ymatal rhag cynnig barn foisol ar y Fenter Fawr. Yn sicr, mae cywair y drafodaeth yn cyferbynnu mewn modd calonogol â'r math o ddisgwrs a welir yn yr hyn a eilw Mark Fisher yn 'Gastell y Fampirod', ac mae hynny yn sgil ymgais ofalus a bwriadol ganddynt i gloddio am y manylder a cheisio cyfleu'r hyn a ddigwyddodd yn ei holl amrywiaeth a'i gymhlethdod (i'r graddau y mae hynny'n bosib ar bapur). Os daw unrhyw elfen o foisoldeb i'r wyneb, mae hynny ar y cyfan yn adlewyrchu'r elfen normadol sydd wrth wraidd y safbwynt ôl-drefedigaethol, sydd, yn ei hanfod, yn feirniadol o ymerodraeth ac yn ceisio rhyddfreniad. Ond hyd yn oed yn y cyswllt hwn, mae sefyllfa drothwyol y Cymry fel pobl a drefedigaethwyd yn cymhlethu'r darlun ac yn cymhlethu unrhyw feirniadaeth ddiymatal.

Efallai mai'r sylwadau canlynol gan Taylor sy'n crynhoi orau ei safbwynt ar faterion normadol y drafodaeth: 'The Welsh might indeed be lauded for their peaceable impulses in a global context of colonial brutality. However, this does not obviate Welsh appropriation of indigenous lands, nor does it eliminate the colonial/racial hierarchies of power within this relationship.'²⁵ Mae'r frawddeg gyntaf yn amlwg yn awgrymu bod lle i gydnabod arwahanrwydd y Cymry, tra bo amwysedd wedyn wrth gyfeirio at ffeithiau moel o safbwynt yr hyn yr oedd y Cymry yn gyfrannog ohono sef, yn y bôn, eu gweithredoedd o fewn strwythur hollbresennol trefedigaethu cyfalafol. Yn yr adran nesaf, awn i'r afael â'r elfennau strwythurol hyn gan ofyn a oes modd cynnig ymateb moesegol amlwg i'r cyfraniad hwn.

Yn ddi-ddorol iawn, ac yn addas iawn yn fy marn i, yr hyn sydd o'r pwys mwyaf o safbwynt moesol i'r ddwy awdures uchod yw'r hyn y mae ein dealltwriaeth o'r Wladfa

²³ Taylor, L. (2018), 'Global perspectives on Welsh Patagonia: the complexities of being both colonizer and colonized', *Journal of Global History*, 13, 446–68 (465).

²⁴ Taylor, 'The Welsh Way of Colonisation', 1079.

²⁵ Taylor, 'Welsh–Indigenous Relationships', 152.

yn ei olygu o ran y byd sydd ohoni. Yn ogystal ag annog hunanfyfyrion, a phwyslais ar yr hunan yn hytrach na chollfarnu eraill, mae'n gwneud synnwyr i ni flaenoriaethu'r agwedd hon ar safbwynt moesegol oherwydd, yn wahanol i hanes, mae statws y brodorion a'u ffawd – a sefyllfa'r Gymraeg yn y Wladfa o ran hynny – yn parhau i fod yn y fantol. Yn arbennig, pwysleisia Lublin a Taylor fod y tueddiad i gofio'r cyfeillgarwch, heb roi sylw i'r agweddau strwythurol ehangach, yn mennu ar y gallu i ymagweddu'n feirniadol tuag at y sefyllfa gyfoes. Mae peryg iddo gyfiawnhau 'the colonial project, erasing the violence and injustices of displacement, and marking the moments and practices of settlement as legitimate'²⁶ a thrwy feddaldu'r cof am wladychu fel system, leihau ein pryderon a'n dyhead i weithredu yn y byd sydd ohoni. Ychwanega Taylor fod stori'r cyfeillgarwch 'serves to defuse or delegitimise the on-going indigenous struggle for land rights and cultural dignity, and reinforces notions of indigenous passivity and receptivity through discourses of friendship.'²⁷ Gall unrhyw un yng Nghymru sy'n gyfarwydd â'r mudiad annibyniaeth ddeall sut y mae'r cof yn chwarae rhan wrth ddilysu'r frwydr gyfoes. Ceir ymateb go chwynn i unrhyw ymgais i feddaldu hanes Brad y Llyfrau Gleision neu Dryweryn, er enghraifft, er mwyn dadlau bod strwythurau'r Deyrnas Gyfunol wedi bod yn rhai llariaidd ar y cyfan. Fel y dywed Taylor, 'this issue is far more than a theoretical puzzle or a historical curiosity. The stakes are much higher: even today indigenous communities in the Chubut Valley are facing struggles over land rights, assaults on their dignity, and brutal violence. For them, settler colonialism is not a thing of the past, even in Y Wladfa.'²⁸

I mi, y gwersi sydd i'w dysgu o astudiaethau Lublin a Taylor yw bod y sefyllfa'n un hynod anodd, sy'n gofyn am ystyriaeth ofalus iawn o safbwynt beirniadaeth foisol, ac sydd mewn gwirionedd yn awgrymu nad yw beirniadaeth o'r fath yn ddoeth na hyd yn oed yn bosib. Ymhellach, mae'n amlygu bod pwysigrwydd moesegol y drafodaeth yn codi, nid yn unig o safbwynt y gallu i glodfori neu gollfarnu ymddygiad pobl yn y gorffennol, ond hefyd wrth ystyried ein hymddygiad ni yn awr – a bod y berthynas â'r gorffennol ac amlygrwydd moesoldeb yn ymwneud yn bennaf â'r modd y mae ein hagwedd ni at y cofio yn effeithio ar yr ymddygiad hwnnw.

Cyfrifoldeb moesol

Ceir trafodaethau helaeth ym maes athroniaeth wleidyddol ar fater cyfrifoldeb moesol dros anghyfiawnder hanesyddol a chyfredol fel ei gilydd, ac mae'r rheini'n berthnasol hefyd ar lefel ryngwladol. Ceir yng ngwaith David Miller,²⁹ er enghraifft, drafodaethau hir am ddilysrwydd y syniad o bobloedd neu wledydd yn etifeddu cyfrifoldeb moesol, y mathau gwahanol o gyfrifoldeb sydd (e.e. bod yn gyfrifol yn yr ystyr achosol [*causal*] a bod yn gyfrifol yn yr ystyr moesol, trwy fod wedi bwriadu gweithredu), a chwestiynau ynghylch

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid., 167.

²⁸ Taylor, 'Global perspectives on Welsh Patagonia', 468.

²⁹ Gweler Miller, D. (2008), *On Global Justice and National Responsibility* (Oxford: Oxford University Press).

pwysydd â'r cyfrifoldeb i wneud beth, ar sail y cyfrifoldebau hynny. Un o'r safbwyntiau mwyaf perthnasol, a all fod yn fuddiol wrth fyfyrion ar y posibilïad o gyfrifoldeb moesol yng nghyswllt y Wladfa, yw'r cysyniad o 'anghyfiawnder strwythurol' a ddatblygwyd gan Iris Marion Young gyda'i 'model cysylltiad cymdeithasol' (*social connection model*).³⁰ O ran dygymod â'r heriau a gyflwynir gan sefyllfa'r Wladfa, rhoddir sylw yma i'r modd y datblygwyd safbwynt Young gan Catherine Lu, fel rhan o'i hymdrechion hi i ddadansoddi cwestiynau cymhleth ac amwys ynghylch trefedigaethu'r Coreaidd gan Siapan. Mentraf gynnig bod y syniadau hyn yn ein helpu i ddeall sut y mae modd meintïoli cyfrifoldeb moesol mewn perthynas â grymoedd strwythurol estynedig; hefyd, mae'n cynnig safbwynt moesol sy'n blaenoriaethu edrych tuag ymlaen yn hytrach na thuag yn ôl, sy'n gydnaws â'r math o drafodaeth a awgrymwyd uchod.

Sut felly y dylem ddeall y cysyniad hwn o anghyfiawnder strwythurol? Yn ei hanfod, mae'r cysyniad o anghyfiawnder strwythurol yn un sy'n cyfeirio at y drygau sydd ynghlwm yn y system fel y mae'n gweithredu (megis y system o drefedigaethu cyfalafol byd-eang y cyfeirir ati yma yn achos y Wladfa). Deallwn natur strwythurau anghyfiawn fel a ganlyn: 'social structures and processes – embodied in “institutions, discourses, and practices” – that are based on morally unacceptable values or belief systems'.³¹ I ddefnyddio ymadrodd Saesneg, felly, rydym yn cyfeirio at y *totality* – crynswth y system fyd-eang a oedd yn gyfrifol am gyflyru ymddygiad gwladwriaethau oddi mewn iddi. Yr hyn sy'n nodweddiadol o'r math hwn o anghyfiawnder yw nad oes yr un 'isolatable perpetrator, but rather [they] result from the participation of millions of people in institutions and practices'.³² Awgryma hyn felly nad oes modd gosod cyfrifoldeb arwahanedig ar unigolyn neu grŵp, nac ychwaith felly osod cyfrifoldeb neilltuol ar weithredwyr unigol o safbwynt gweithredu'r system, sy'n awgrymu cyfrifoldeb o fath ar ran pawb sy'n gyfrannog o'r strwythur. Ymhellach, er nad yw'n safbwynt sy'n cymhell beio unigolion am natur y system, mae eto'n safbwynt sy'n caniatáu didoli cyfrifoldeb yn ôl yr amgylchiadau penodol, lle y bydd modd adnabod rhai drwgweithredwyr neilltuol ac echrydus (gan gydnabod hefyd eu bod yn ddibynnol i raddau ar gyfraniad eraill i'r system). Medd Young, 'the makers of genocidal policies and those that directly implement them are enabled and supported by wider social structures in which many participate'.³³ Ar lefel yr unigolyn, oni bai ei fod yn gwrthwynebu anghyfiawnder mewn modd cyson, y mae'n cyfrannu tuag ato, ni waeth pa mor fychan y bo'r cyfraniad hwnnw.

Mae'n amlwg, efallai, pam y cred Lu fod cyrchddull Young yn un addas ar gyfer meintïoli cyfrifoldeb moesol yn achos y system drefedigaethol. Wrth gymhwyso'r cysyniad i'r system honno, mae'n dal yn bosib priodoli cyfrifoldeb am weithredoedd anghyfiawn i wladwriaethau,

³⁰ Young, I. M. (2006), 'Responsibility and global justice: A social connection model', *Social Philosophy and Policy*, 23(1), 102–30.

³¹ Lu, C. (2011), 'Colonialism as structural injustice: Historical responsibility and contemporary redress', *Journal of Political Philosophy*, 19(3), 261–81 (267).

³² Young, I. M. (2004), 'Responsibility and global labor justice', *The Journal of Political Philosophy*, 12(1), 365–88 (377).

³³ Ibid.

grwpiau ac unigolion, ond yn ogystal y mae'n rhaid gosod cyfrifoldeb ar bawb a oedd yn cyfrannu i'r system. Erys y posibiliad hefyd o ddiolli mwy o gyfrifoldeb i rai nag eraill o ran creu a chynnal y system, yn enwedig y gwladwriaethau, a'r rhai dominyddol yn eu mysg, a oedd â'r grym pennaf wrth gynhyrchu ac atgynhyrchu'r system ryngwladol. Yn ei gwaith hi, rhydd Lu bwyslais arbennig ar y sawl a oedd yn ddinasyddion Coreaidd a oedd yn cydweithio â'r grym trefedigaethol, ac yn gweithredu ei amcanion. Yn benodol, mae'n canolbwyntio ar y sawl a oedd yn cefnogi ac yn galluogi'r hyn a elwir yn llednais yn 'system cysuro' a oedd yn gorfodi merched Coreaidd i ddiwallu dymuniadau rhywiol y milwyr Siapaneaidd. Mae ganddi hi felly ddi-ddordeb penodol mewn anghyfiawnder strwythurol oherwydd ei allu i gydnabod 'victim-perpetrators' a synio amdanynt; 'those in colonial positions of subordination (such as all Korean colonial subjects) nevertheless still occupied different social positions that enabled some (...) to derive benefits at the expense of their more socially vulnerable compatriots.'³⁴ Mae'r safbwynt moesol yn caniatáu inni gydnabod bod yr un unigolyn neu grŵp yn gallu bod yn ddi-ddordefwyr ar y naill law tra eu bod ar y llaw arall yn creu di-ddordefaint i eraill. Meddai Lu, 'The complexity of structural injustice thus permits more nuanced as well as more expansive judgments about the agents who bear historical responsibility for specific patterns of injustice in colonial contexts.'³⁵

Ac eto, mae hi ar yr un pryd yn cydnabod cymhlethdod y broses hon a'r ffaith bod y Llys Rhyngwladol yn arddangos pa mor anodd y gall gweithredu hyn fod: 'In cases of structurally-based injustices that involve (...) mass participation in direct wrongdoing, the attribution of individual guilt is more complicated than in a standard case.'³⁶ Yn ddi-ddorol ddigon, mae'n cyfeirio at y modd y byddai safbwynt strwythurol wedi gallu atal y sefyllfa yng Nghorea rhag cael ei dehongli mewn modd gorsymyl a ffafriai wleidyddiaeth genedlaetholgar, hynny yw, trwy osod y cyfrifoldeb i gyd ar Siapan yn hytrach na rhoi ystyriaeth i'r system neu gyfraniad rhai Coreaidd; yn yr un modd, gallasai rhywun awgrymu bod safbwynt o'r fath yn ddefnyddiol yn achos Cymry Patagonia lle y gellir defnyddio'r 'cyfeillgarwch' – a'r naratif am bobl ar ffo yn ymgartrefu mewn modd di-drais – i wadu unrhyw ddrygioni yn y broses o ddatblygu'r wladwriaeth Archentaidd fodern (yn hytrach na chydnabod anfoesoldeb y system neu'r posibiliad fod y Cymry yn 'drangwyddwyr di-ddorfol'). Byddai cymhwyso'r safbwynt hwn o anghyfiawnder strwythurol yn gwarafun y fath symudiad gorsymyl.

Mae safbwynt Young hefyd yn bwysig o ran y gallu i gydnabod bod moesau a gwerthoedd yn esblygu dros amser, ac y byddai'r hyn a ystyrir yn anfoesol ac erchyll heddiw yn cael ei ystyried mewn ffyrdd eraill yn y gorffennol. Mae hyn yn arbennig o bwysig o safbwynt ystyried a meintioli euogrwydd moesol gweithredwyr yn y gorffennol. Esbonia Young yr agwedd hon trwy gychwyn gan gyfeirio at y ffaith ein bod ni, ar y cyfan, yn ystyried anghyfiawnder yn ei ffurf arferol fel gweithred sy'n gwyro oddi wrth 'waelodlin foesol',³⁷ yr ymateb addas yn y cyswllt hwn yw chwilio am y troseddwr, a fydd yn gorfod talu am y

³⁴ Lu, 'Colonialism as structural injustice', 270.

³⁵ Ibid.

³⁶ Ibid., 272.

³⁷ Young, 'Responsibility and global justice', 120.

camwedd. Ar sail y safbwynt hwn, byddai gweithredoedd o drefedigaethu gan y wladwriaeth Brydeinig, er enghraifft, yn rhai drwg a fyddai'n gofyn am gosb ac iawndal i'r sawl a ddiodefodd. Yn yr un modd, byddai gweithredoedd y Cymry wrth berchnogi tiroedd y brodorion yn destun dadleuon tebyg. Fodd bynnag, y cymhlethdod, a'r hyn sy'n cael ei amlygu a'i gydnabod o safbwynt anghyfiawnder strwythurol, yw'r ffaith y bu strwythurau trefedigaethu yn gyson â moesau'r cyfnod, heb grwydro ymhell o waelodlin foisol yr oes. Fel y dywed Lu, 'Colonizer states' actions were typically not aberrant violations of international norms, customs or laws.'³⁸ Roedd y gweithredoedd yn ddilys yn ôl safonau'r cyfnod. Fodd bynnag, gan gydnabod hyn, gallwn hefyd, o'n safbwynt ni heddiw, ddatgan nad oedd y waelodlin foisol hon ynnddi ei hun yn gyfiawn.

Y neges sylfaenol a awgrymir yma felly yw bod y strwythurau a oedd yn eu lle yn rhai problematig o safbwynt moesol, cyfoes, ond eu bod yn dderbyniol ar y pryd, gyda gweithredoedd gwladwriaethau, grwpiau ac unigolion yn gyson â hwy: 'In such circumstances, individuals' or states' wrongful actions typically conform to, rather than deviate from, a morally defective baseline.'³⁹ Roedd lle i ddadlau ynghylch moesoldeb y dulliau (fel yr oedd y Cymry, a Michael D. Jones yn arbennig, yn ei wneud), ond nid oedd strwythurau trefedigaethu cyfalafol byd-eang yn y fantol foesegol. Yn achos astudiaeth Lu o Siapan a Chorea, mae'n awgrymu pwysigrwydd hyn wrth gloriannu'r naill yn gwladychu'r llall. Meddai, 'the sociological reality was that in a colonial international system, Japan was not behaving like a deviant state, but was acting in accordance with prevailing international norms, if not international law, when it annexed and colonized Korea in 1910.'⁴⁰ Er y byddem heddiw yn ddigon bodlon edrych yn ôl a chondemnio'r Siapaniaid, cymhlethir hyn wrth ystyried eu bod ar y pryd yn gweithredu polisi cwbl dderbyniol o ran safonau rhyngwladol y cyfnod.

Tra bo'r safbwynt strwythurol hwn at ei gilydd yn cynnig y posibiliad o gloriannu cyfrifoldeb moesol am anghyfiawnder mewn sefyllfaoedd hanesyddol cymhleth, megis y cyddestun ôl-drefedigaethol, yr agwedd bwysig arall fel yr awgrymwyd yw ei fod yn safbwynt sydd â'i olygon ar y dyfodol. Yma, mae cysyniad Young o 'gyfrifoldeb gwleidyddol' yn bwysig yn yr ystyr ei fod yn ymdrechu 'not to reckon debts, but aims rather to bring about results'.⁴¹ Hynny yw, nid pwrpas y model yw adnabod drwgweithredu yn y gorffennol er mwyn ein galluogi i adnabod euogrwydd a chondemnio; yn hytrach, ei ddiben yw galluogi dealltwriaeth glir o'r gorffennol er mwyn galluogi gweithredu moesol, pwrpasol yn y presennol, gyda golwg ar ryddfreniad unigolion. Yng ngeiriau Lu: 'Political responsibility avoids blaming agents, and is mainly concerned with mobilizing "collective action for the sake of social change and greater justice"' (dyfynnu Young a wna ar y diwedd).⁴²

Yn y cyswllt hwn, mae'n bwysig deall byrdwn 'cyfrifoldeb gwleidyddol' a gwahaniaethu rhyngddo a'r 'model atebolrwydd'. Mae'r ail yn cyfeirio at y model arferol o adnabod

³⁸ Lu, 'Colonialism as structural injustice', 266.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Young, 'Responsibility and global labor justice', 379.

⁴² Lu, 'Colonialism as structural injustice', 278.

drwgweithredu, gyda'r bwriad o sicrhau bod unigolion yn atebol am eu gweithredoedd trwy gosb neu iawndal. Mae'n debyg mai dyma'r math o fodel sy'n cyflyru ymatebion chwyrn ar-lein ynghylch euogrwydd pobl o'r oes a fu, a'r dyhead i gollfarnu pobl yn euog ac yn deilwng o ddirmyg. Ar y llaw arall, mae adnabod 'cyfrifoldeb gwleidyddol' yn ymwneud â'r bwriad '[to] stimulate collective action to transform social structures so as to avoid further injustices and injuries'.⁴³ Mae'r 'model cysylltiad cymdeithasol' a ddatblygir gan Young yn ymwrthod â'r model atebolrwydd ac euogrwydd unigolion fel man cychwyn ar gyfer unrhyw feintioli moesol ar y gorffennol, ond yn hytrach yn troi at y cysyniad o gyfrifoldeb gwleidyddol sy'n osgoi'r dyhead i gollfarnu. Mae'n cynnig bod pawb sy'n gyfrannog o brosesau strwythurol sy'n creu canlyniadau anghyfiawn, boed yn uniongyrchol ai peidio, yn ysgwyddo rhywfaint o gyfrifoldeb i ddiwygio eu gweithgaredd, eu harferion a'u sefydliadau er mwyn osgoi atgynhyrchu drwgweithredu yn barhaus. Nid ydym yn collfarnu unigolion yn foisol am weithredu o fewn systemau y maent wedi eu meithrin oddi mewn iddynt, ond rydym, yn hytrach, yn eu hannog i'w hystyried eu hunain yn rhannol gyfrifol am eu parhad, gan danlinellu eu gallu i newid hyn. Yn hynny o beth mae'n nodedig, efallai, er nad oedd y Cymry yn amau'r arfer o wladychu yn y cyfnod, eu bod yn cwestiynu'r dulliau ac yn ymgeisio at ffurfiau angen o ymsefydlu.

O safbwynt y system drefedigaethol, roedd pawb yn y gwladwriaethau imperialaidd a threfedigaethol yn rhannu rhywfaint o gyfrifoldeb gwleidyddol, ac mae pawb yn y gwledydd hynny heddiw, sy'n elwa ar y gwaddol, â chyfrifoldeb i fynd i'r afael â'r anghyfiawnder sy'n cael ei atgynhyrchu yn y byd ôl-drefedigaethol, lle y mae'r anghyfiawnder yn parhau mewn ffyrdd anuniongyrchol – rydym oll yn gyfrifol yn hynny o beth, a'r un ohonom heb ein bai. Diddorol yn y cyswllt hwn wedyn yw dehongliad Lu, a'r awgrym nad yw'r sawl sydd â 'chyfrifoldeb gwleidyddol' (sef y mwyafrif llethol, mae'n debyg) yn foisol atebol neu'n euog am weithredoedd drwg yn yr un modd â throseddwyr neilltuol (hyd yn oed os oedd y gweithredoedd hynny wedi eu cyflyru gan y strwythurau anghyfiawn). Nid yw derbyn cyfrifoldeb gwleidyddol yn gyfystyr â derbyn y bai moesol am ddrwgweithredu ysgeler sydd islaw gwaelodlin foisol y cyfnod. Lle y mae modd datgan bod gan y gwladfäwr Cymreig gyfrifoldeb gwleidyddol am ei ran mewn trefedigaethu (neu fod y gwerinwr Cymreig yn ôl yng Nghymru â chyfrifoldeb gwleidyddol fel rhywun a oedd wedi elwa, rywfaint o leiaf, ar y system drefedigaethol), nid yw'n foisol euog yn yr un modd, er enghraifft, â'r Cadfridog Roca a arweiniodd Goncwest yr Anialwch (neu yn achos y gwerinwr o Gymro, yn yr un modd, dyweder, â Thomas Picton).

Ystyrir yr argyfwng hinsawdd heddiw yn yr un modd: mae gan bawb sy'n byw mewn cymdeithasau datblygedig gyfrifoldeb gwleidyddol i wrthsefyll yr anghyfiawnder strwythurol am eu bod yn elwa arno ac felly'n ysgwyddo elfen o gyfrifoldeb gwleidyddol. Fodd bynnag, caiff yr *euogrwydd moesol* ei rannu'n bennaf rhwng llywodraethau a chwmnïau sy'n llygru ac yn creu ac yn atgynhyrchu'r strwythur llygredig – mae condemniad moesol yn eu hachos hwy yn addas o'r herwydd. Dichon y bydd rhai achosion yn fwy cymhleth ac yn syrthio

⁴³ Ibid., 277.

rhwng stól cyfrifoldeb gwleidyddol ar y naill law a stól euogrwydd moesol; meddylier, er enghraifft, am yr unigolyn yn y wlad ddatblygedig sy'n hedfan yn go aml.

Yn gyffredinol, yr hyn sydd o bwys yw bod gennym fframwaith rhesymegol yn y lle cyntaf sy'n caniatáu ymgais i ystyried a dadansoddi'r agweddau moesol hyn yn ystyrlon, gan ganiatáu gwahaniaethu rhwng amrywiaeth o weithredwyr, a chydabod rôl strwythurau eang wrth gyflyru gweithgarwch, a chyfraniad rhai yn fwy nag eraill wrth gynnal y strwythurau hynny a manteisio arnynt. Mater o sythwelediad syml yw cydnabod bod sefyllfa foesol y gwladychwr gwerinol o Gymro yn wahanol i honno o eiddo'r wladwriaeth Archentaidd mewn cyswllt â threfedigaethu Chubut. Digon amlwg hefyd yw bod amrywiaeth yn anochel rhwng ymddygiad unigolion o fewn yr un grŵp; dichon fod sbectrwm moesegol ymhlith Cymry Patagonia, o safbwynt agweddau ac ymddygiad tuag at y brodorion. Anodd, ond pwysig, yw ceisio fframwaith dadansoddol er mwyn amlygu'r gwahaniaethau oll. Mentraf gynnig bod 'model cysylltiad cymdeithasol' Young, a'r modd y'i cymhwysir gan Lu, yn ein rhoi ar ben ffordd wrth geisio gosod trafodaeth ar oblygiadau moesegol y Wladfa ar seiliau rhesymol a rhesymegol, a cheisiaf amlygu hyn wrth gloi.

Casgliad

Bwriad yr erthygl hon oedd awgrymu ar y naill law natur orsyml, ideolegol ac anaddas disgwrs y gyhoeddfa Gymreig ar-lein yng nghyswllt hanes y Wladfa, tra ceisiwyd ar y llaw arall gynnig sail ar gyfer trafodaeth ar agweddau moesegol y Fenter Fawr o safbwynt mwy ystyrlon, athronyddol. Mae man cychwyn yr ysgrif, sef yr honiad bod y disgwrs yn ymfflamychol ac yn simsan, yn ymylu ar fod yn wireb i'r sawl sydd wedi treulio unrhyw amser yn arsylwi arno. Awgrymwyd union natur y broblem trwy gyfeirio at resymeg platform megis Twitter, gan gyfeirio at waith Fisher fel enghraifft o ymgais i'w dadansoddi.

Ar ôl honni bod disgwrs y Wladfa yn enghraifft o dueddiadau a diwylliant maleisus Twitter yn arbennig, roedd y drafodaeth o waith Lublin a Taylor yn ymgais i ddatgelu cymhlethdod a natur ddyrys yr hanes, fel rheswm ynddo'i hun i ymatal rhag trafodaethau moesegol, yn benodol mewn cyfrwng nad yw'n caniatáu inni arddangos y crebwyll a'r cymedroldeb sy'n ofynnol at bwrpas y cyfryw drafodaethau. I'r perwyl hwn, awgrymaf na ddylem gymryd y 'disgwrs' ar y Wladfa o ddifrif, na'i ystyried yn gyfraniad teilwng i'r drafodaeth ar y materion hyn. Dylem ei drin gyda'r un gofal a'r un sgeptigrwydd ag yr ydym yn ei neilltuo i bropaganda a gwefannau o darddiad amheus. Mae yn sicr le i flogiau a darnau trafod, ond ni pherthyn gwerth digonol i'r sylwebaethau ar-lein sy'n eu dilyn. Yn hynny o beth, dylem ochel rhag unrhyw ymgais i osod statws moesol o sylwedd i'r moesoli a'r condemnio sy'n digwydd ar y cyfryngau cymdeithasol fel y saif pethau. Yn anffodus, fodd bynnag, mae'r geiriau gweigion hyn yn y gyhoeddfa newydd yn teimlo'n ddigon real eu hergydion i'r sawl sy'n eu dioddef.

Wrth geisio ymdriniaeth ystyrlon â'r cwestiynau moesol, mae dadansoddiadau Lublin a Taylor yn bwysig o safbwynt cynnig ymgais gytbwys a gofalus i ddadansoddi'r hanes, mewn modd sydd wir yn cyfleu drysni'r sefyllfa yn ei chyfanrwydd. Maent yn defnyddio agweddau o ddamcaniaeth ôl-drefedigaethol i gyfleu rhai o densiynau a chroesddywediadau'r sefyllfa,

yn arbennig yng nghyswllt y berthynas â'r brodorion, a statws y Cymry yn rhinwedd eu sefyllfa fel pobl ar ffo, a oedd ar yr un pryd yn cydweithio â gwladwriaeth drefedigaethol yr Ariannin. Cyfyd dwy agwedd sylweddol o ran y trafodaethau hyn, sef y posibilïad nad oes modd gwneud unrhyw ddatganiadau clir a syml ar agweddau moesegol y Fenter Fawr, a bod y ffocws mewn gwirionedd yn un a ddylai fod ar ein gweithredoedd ni heddiw, ac nid y rhai nad ydynt yma gyda ni bellach.

Mae 'model cysylltiad cymdeithasol' Young yn gymorth inni amlygu sut yr oedd y Cymry ym Mhatagonia, fel pob un ohonom, yn gwneud penderfyniadau ac yn gweithredu o fewn gwe ddyrys o strwythurau, daliadau a rhagdybiaethau sy'n peri i feirniadaeth foisol fod yn arbennig o anodd. Roedd y waelodlin foisol o safbwynt trefedigaethu yn un wahanol iawn i eiddo'r dydd sydd ohoni. Yng ngoleuni hynny, onid gwell felly fyddai canolbwyntio ar yr hyn sydd o fewn cwrpas ein dylanwad, yn hytrach nag ar hanes nad oes modd ei newid? Yr elfen fwyaf trawiadol o'r hanes – sy'n datgelu nerth a gorthrwm strwythurau blaenllaw'r cyfnod – oedd y newid rhwng y cyfnod cynnar lle'r oedd gobeithion iwtopaidd y gwladfawyr o ail-greu strwythurau'r gymdeithas i'w gweld o fewn cyrraedd (gan gynnwys dad-wneud strwythurau hiliaeth hyd yn oed), ac yna'r cyfnod wedi Concwest yr Anialwch, pan ddaeth grym a gormes y wladwriaeth i'r amlwg o safbwynt y ddwy bobl, gan arwain at dynged o fath gwahanol i'r gwladychwyr gwyn a'r brodorion brown. Dangos grym aflan y wladwriaeth y mae'r newid hwn yn anad dim.

Gyda golwg ar y ddwy elfen hyn, sef y drysni a'r pwyslais ar y presennol, mae model 'cysylltiad cymdeithasol' Young – fel y mae Lu yn ei ddadlau – yn cynnig modd defnyddiol o geisio gweithio'n ffordd trwy'r drysni ac o amlygu rhai agweddau pwysig. O'r safbwynt hwn, roedd y Fenter Fawr yn brosiect a oedd yn cyd-fynd mewn modd digon amlwg â safonau a thueddiadau'r dydd. Yn wir, fel y mae Taylor yn ei awgrymu, roedd y Cymry, i raddau, yn arfer agweddau blaengar a all fod yn destun edmygedd o ystyried y cyd-destun hwn – roedd agweddau ar eu gweithgarwch yn ymgais hyd yn oed i wrydroi rhagdybiaethau moesol y cyfnod. Y mae gofyn pwyso a mesur hyn wedyn yn erbyn y gweithredoedd o ymfudo, perchnogi tiroedd y brodorion a chefnogi datblygiad y wladwriaeth Archentaidd fodern. Rhaid ystyried y gweithredoedd hyn fel rhai derbyniol yn y cyfnod hwnnw, sy'n golygu, o safbwynt model Young, eu bod yn cwmpo i'r categori o osod cyfrifoldeb gwleidyddol ar y gwladfawyr am alluogi trefedigaethu, ond nid yw'n gosod atebolrwydd moesol uniongyrchol arnynt am ddrwgweithredu. Yn hynny o beth, mae condemniad moesol ohonynt ar sail rhyw awgrym o weithredoedd ysgeler yn anaddas.

Fodd bynnag, er bod hynny'n gymhleth, ac weithiau'n ofer, mae modd gwahaniaethu'n foisol rhwng glo mân y gwahanol weithredoedd bach a mawr, unigol a chyfunol. Yn bennaf yn yr achos hwn, nid yw cydnabyddiaeth o gyfrifoldeb gwleidyddol y Cymry dros gyfrannu i brosesau atgynhyrchu trefedigaethu a manteisio arnynt yn golygu eu bod yn foisol gyfrifol yn yr un modd â'r wladwriaeth Archentaidd am ffawd y brodorion, yn enwedig yn ystod Concwest yr Anialwch. O safbwynt y lluoedd arfog hynny, y mae modd wedyn osod cyfrifoldeb moesol penodol a mwy sylweddol ar yr arweinwyr am eu triniaeth erchyll o'r brodorion. O safbwynt y Cymry a'u disgynyddion, mae'n bosib hefyd y byddai modd

gwahaniaethu ar sail eu gweithredoedd unigol. Er enghraifft, ymddengys mai di-sail yw'r achos dros gondemniad moesol o'r gwladfawyr cynnar, a'r sawl wedyn a geisiai bledio achos y brodorion; ond rhaid bod yn agored i'r posibilid fod eraill a fyddai wedi manteisio neu elwa'n uniongyrchol ar sgil-ffeithiau Concwest yr Anialwch gan ehangu'r Wladfa i'r gorllewin, a'u bod ymysg y sawl a oedd yn foesol gyfrifol i raddau am weithredoedd a niweidiai'r bobloedd Tehuelche a Mapuche mewn ffyrdd erchyll.

Mewn gwirionedd, anodd ydyw cyrraedd unrhyw ddedfryd gwbl gadarn ar y materion hyn, a phwysu a mesur pryd y mae gweithredoedd grwpiau ac unigolion yn llithro o fod yn fater o 'gyfrifoldeb gwleidyddol' i 'euogrwydd moesol'. O'm safbwynt i, awgryma'r sefyllfaoedd cymhleth hyn – mewn gwrthgyferbyniad â'r angen i gondemnio drwgweithredwyr blaenaf y gyfundrefn imperialaidd – na ddylem dreulio gormod o'n hamser yn degymu'r mintys gyda'r bwriad o osod pobl sydd wedi hen ymadael yn y fantol foesol. Dylem dderbyn yn hytrach, fel y mae'r 'model cysylltiad cymdeithasol' yn ei awgrymu, fod gennym elfen o gyfrifoldeb am y strwythurau yr ydym yn byw ynddynt sy'n cynhyrchu ac yn atgynhyrchu anghyfiawnder, hyd yn oed os yw'n anodd, os nad yn amhosib, gosod bai moesol ar grwpiau penodol mewn llawer o achosion. Rhaid derbyn bod yr heddiw a'r ddoe y mae cynifer ohonom yn y Gorllewin yn elwa arnynt, ac yn gyfrannog ohonynt, yn ganlyniad i strwythurau anghyfiawn sy'n creu dinistr a drygioni yr ydym oll yn eu cynnal. Nid oes yr un ohonom heb fai yn y cyswllt hwn. Yn hynny o beth, os yw edrych tuag yn ôl a cheisio cloriannu euogrwydd moesol grwpiau ac unigolion yn dasg ofer (ac annymunol ar sawl gwedd), mae llawer mwy o bwysigrwydd a photensial i'r broses o ddychmygu beth y gall y cysyniad hwn o gyfrifoldeb gwleidyddol esgor arno o safbwynt agweddau ar y sefyllfa gyfoes.

Esbonia Lu, mewn modd sy'n gyson ag eraill, fod y cyfrifoldeb dros strwythurau anghyfiawn yn disgyn o un genhedlaeth i'r llall ac yn parhau tra pery anghyfiawnder. Yn y cyswllt hwn, er y gellir dweud y bu'r Cymry ym Mhatagonia ac yn y famwlad yn ddiodefwyr yn sgil trefedigaethu mewnol, gellir dadlau inni hefyd elwa ar y system drefedigaethol a'i galluogi. Mae'n wir o safbwynt Cymru fel gwlad ei bod yn elwa'n gymharol ar fod yn rhan o'r Deyrnas Unedig, ac yn wir hefyd o safbwynt Cymry Patagonia a'u rhan wrth ddatblygu'r wladwriaeth Archentaidd fodern. Dylem fod yn myfyrio felly ar sut y mae modd inni 'ddad-drefedigaethu' yn y byd sydd ohoni, a brwydro yn erbyn yr hiliaeth strwythurol a'r tlodi cymharol sy'n waddol y trefedigaethu hwn.

Mae'r cyfrifoldeb i ddad-drefedigaethu wrth reswm yn cynnwys y modd yr ydym yn dewis cofio, ac mae'n deg gofyn a ddylem fod yn 'dathlu' y glanio a'r Fenter Fawr, yn hytrach na'u 'coffáu', dyweder. Eto, nid oes atebion syml yma, ond nid yw'n afresymol medru dyrchafu'r hyn a oedd yn werthfawr ac yn 'dda' – ac yn sicr mae enghreifftiau o'r cyfnod cynnar sy'n haeddiannol o hynny – ond ar yr un pryd geisio sicrhau nad yw'r dyrchafu hwn yn amharu ar y gallu i frwydro dros gyfiawnder heddiw. Yn benodol, i'r sawl sy'n wirioneddol awyddus i newid pethau er gwell, efallai fod modd inni ddefnyddio ein hegnïon creadigol, nid i gollfarnu a chondemnio, ond i archwilio mewn ffyrdd dychmygus sut y gall y gymdeithas ddinesig Gymreig gefnogi ymdrechion yn y Wladfa i hyrwyddo achos Brodyr a Chwiorydd yr Anialwch heddiw.